

СТУДЕНТТЕРДІҢ АҚПАРАТТЫҚ-ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Бүгінгі күні ақпараттық және телекоммуникациялық технологияларды қолдана білу қабілеті - қоғамның әрбір мүшесі үшін қажетті оқу, жазу біліктерімен тепе-тең саналуда. Осыған орай, осы бағытта болашақ мамандардың меңгерген білімі мен дағдылары болашақта қоғам дамуының жолдарын анықтауға мүмкіндік бермекші. Сол себепті білім беруді ақпараттандыру педагогтарды даярлауда кәсіби қасиеттері мен деңгейлеріне жаңа талаптар ұсыну арқылы олардың жұмыстарында нақты қайта құруларды талап етуде. Педагогтарға программалау саласынан маман болу міндетті емес, өйткені оны сол мамандыққа сәйкес кәсіби дайындықтан өткен маман атқарады, алайда педагогтан программалаудан негізі түсінігі мен программист еңбегінің мәнін түсіне білу талап етіледі. Ал мұндай талаптарды жүзеге асыруда студенттердің ақпараттық технологияларды қолдануға даярлығын қалыптастырудың педагогикалық шарттарын анықтау қажеттілігі туындайды.

Ғылыми-педагогикалық әдебиеттерде шарттар студенттердің іс-әрекеттінің аса жоғары деңгейіне жетуін қамтамасыз ететін, оқу-әдістемелік үдерістің іс-шараларының (объективті мүмкіндіктерінің) жиынтығы ретінде анықталады (М.Е.Дуранов, А.Я.Найн, Н.М.Яковлева және т.б.). Осыдан келіп, біздің зерттеуіміздің контекстінде, педагогикалық шарттар деп, біз кәсіби іс-әрекетте болашақ мұғалімнің ақпараттық технологияларды қолдануының аса жоғары деңгейіне жетуін қамтамасыз ететін, педагогикалық үдерістің өзара байланысқан және өзара әрекет ететін іс-шаралар кешенін түсінеміз.

Қазіргі кезде, мектептегі және жоғары оқу орнындағы даярлық мәселесін зерттеушілер, педагогикалық шарттардың

бірнеше топтарын айқындап белгілейді. Бір ғалымдар оларға оқулықтарды, бағдарламаларды, шығармашылық және проблемалық тапсырмаларды жатқызады (И.М.Богданова, В.М.Горбунова және т.б.). Екінші бір ғалымдар тобы, компьютерлік жүйелерді қолдану арқылы орындалатын педагогикалық іс-әрекетті модельдеуді, зерттелетін материалдың мазмұны мен ерекшелігіне байланысты, әдістер мен формалар кешенін қолдануды маңызды деп санайды (И.В.Алехина, В.И.Андреев, А.А.Вербицкий, Н.Н.Виноградов, Е.А.Перевалова, С.М.Кеңесбаев, К.М.Беркімбаев және т.б.). Болашақ мұғалімдердің даярлығының нәтижелі болуына ықпал ететін шарттарды сипаттай отырып, З.С.Левчук, В.П.Пустовойтов, З.В.Семенова, Ж.А.Қараев студенттің танымдық үдерістерінің ерекшеліктерін – есте сақтауды, қиялды, ойлауды және т.б., мотивациялық-ерікті сфераны, педагогикалық эмпатияны қалыптастыруды, қарым-қатынастағы коммуникативтілік пен мәдениетті, іс-әрекетін өзіндік тексеру және өзіндік тану қабілетін есепке алудың қажеттілігін атап көрсетеді. Э.И.Кузнецов, М.А.Лейбовский, И.М.Марусева, М.Ташбалтаев және т.б. зерттеушілер, маңызды шарттар ретінде, студенттердің ақпараттық мәдениетін тәрбиелеуге психологиялық-педагогикалық және арнайы даярлықтың бағдарлануын атап көрсетеді. Г.Н.Чусавитина болашақ кәсіби іс-әрекетте электрондық-коммуникативті құралдарды қолдану мәселесін зерттей отырып, келесі педагогикалық шарттарды анықтайды: модульды тәсіл, оқытудың инновациялық бағыттылығы, білімді және біліктерді меңгерудің шығармашылық сипаты.

Педагогикалық шарттардың алуан түрлілігі көп жағдайда, жоғары оқу

орнына қоғамның қоятын өзгермелі талаптарына сәйкес, нақты зерттеулердің мақсаттары мен міндеттеріндегі айырмашылықтармен түсіндіріледі. Бұдан басқа, психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді теориялық талдау көрсеткендей, жоғары оқу орнында білім берудің тиімділігінің маңызды бағыты ретінде, студенттің аса белсенді позицияда болуға және толыққанды оқу әрекетінің субъектісі ретінде қалыптасуға мүмкіндік беретін, яғни оқудың саналылық шарттарын құруға, оған студентті интеллектуалды, тұлғалық және әлеуметтік белсенділік деңгейінде енгізуге мүмкіндік беретін, педагогикалық шарттарды құру алынады. Болашақ мұғалімнің танымдық белсенділігі принципін жүзеге асыру, детерминизм принципін қамтамасыз етуді білдіреді: сыртқы себептер ішкі шарттар арқылы әрекет етеді.

Ішкі шарттар ретінде, алуан түрлі субъективті факторлар алынады: болашақ кәсіби іс-әрекетте ақпараттық технологияларды қолданудағы мотивацияның түрі және деңгейі, болашақ мұғалімнің тұлғасының өзінің іс-әрекетінде ақпараттық технологияларды қолдануға қатынасы, кәсіби іс-әрекетте ақпараттық технологияларды қолданудың тәсілдері және т.б. Осы факторлардың интеграциялық көрінісі ретінде кәсіби іс-әрекетте ақпараттық технологияларды қолдануда субъектінің белсенділік деңгейі, кәсіби іс-әрекетте студенттің тарапынан ақпараттық технологияларды қолдануға және оқытушының басқару даярлығын қалыптастыру үдерісін өзіндік басқару деңгейі алынады.

Жоғарыда баяндалғандардан, студенттің болашақ кәсіби іс-әрекетінде ақпараттық технологияларды қолдану даярлығын қалыптастырудың педагогикалық шарттары ретінде келесілер алынатынын атап көрсетеміз:

1) кәсіби іс-әрекетте ақпараттық технологияларды қолдану даярлығын қалыптастыру үдерісінде, болашақ мұғалімнің тұлғасының субъективті позициясын өзекті ету;

2) кәсіби іс-әрекетте ақпараттық

технологияларды қолдануға студенттердің даярлығын қалыптастыру үдерісін басқару және өзіндік басқарудың жылдамдығы;

3) кәсіби іс-әрекетте ақпараттық технологияларды қолданудың теориясы мен практикасы бойынша, оқу материалын құрылымдаудың модульды технологиясы.

Қазіргі заманғы жоғары оқу орнында білім берудің болашақ педагогтың тұлғалық-кәсіби дамуына бағдарлануы, студенттердің өзіндік тануын, өзіндік дамуын белсендіруге бағытталған, олардың кәсіби іс-әрекетте ақпараттық технологияларды қолдану және зерттеу саласында өзіндік жетістіктерге қатынасын өзгертуге бағытталған шарттарды құру мәселесін қояды.

Біздің пікірімізше, студенттің тұлғалық позициясын дамыту, оның кәсіби іс-әрекетте ақпараттық технологияларды қолдануы бойынша тәжірибесінің мәнін арттыру, даярлықты қалыптастыру үдерісінде оның субъектілі позициясы төмендегілер арқылы өзектіленетінін көрсетті:

-кәсіби іс-әрекетте ақпараттық технологияларды қолдану бойынша студенттің тұлғалық жетістіктерін ынталандыру;

- кәсіби іс-әрекетте (проблемалық оқытуда) ақпараттық технологияларды қолдануға студенттердің даярлығын қалыптастыру үдерісінде проблемалық ситуацияларды құру;

- студенттерді тұлғалық-мәнді іс-әрекетке енгізу.

«Тұлғаның жетістіктері» ұғымының өзі «тұлғалық жетістіктер», «іс-әрекеттегі тұлғаның жетістіктері», «тұлғаның іс-әрекетінің нәтижесі», «тұлғаның жетістігі» ұғымдарымен тығыз байланысты. Тұлғаның жетістіктері іс-әрекеттегі жетістіктер мен өзіндік тұлғалық жетістіктерге дифференциацияланады. Іс-әрекетте тұлғаның жетістігі, іс-әрекеттің мақсатына қарай қозғалыс ретінде, алынған нәтижелердегі оң динамика ретінде қарастырылады, яғни тұлғаның іс-әрекетінің кез келген нәтижесі оның

жетістігі емес, белгілі қайта құруларды сипаттайтын оң нәтиже болып табылады. Тұлғаның іс-әрекеттегі жетістіктері оның тұлғалық жетістіктерімен байланысты болады. Іс-әрекетте тұлғаның жетістіктері, оның бойындағы жағымды өзгерістер үшін маңызды алғышарт ретінде алынады (оның құндылық бағдарлары, ұмтылыстары, қатынастары және т.б.), алайда, бұл осы жетістіктерге деген тұлғаның белгілі қатынасы арқылы жүзеге асырылады.

Студенттің тұлғасының кәсіби іс-әрекетте ақпараттық технологияларды қолдану және меңгеру бойынша, іс-әрекеттегі өзінің жетістіктеріне қатынасы алуан түрлі болуы мүмкін. Студент өзінің жетістігін немесе сәтсіздігін жағымды және жағымсыз бағалай алады; жетістіктерге ұмтылады немесе ол туралы ойланбайды; жетістікке жету үшін күш-жігерін жұмсайды немесе ешбір күш жұмсамайды. Басқаша айтқанда, адамның жетістіктерінің тұлғалық мәнінің дәрежесі алуан түрлі болуы мүмкін. Іс-әрекеттің алуан түрлеріндегі өзіндік жетістіктердің төменгі тұлғалық мәні, адамның дамуын тежеуі мүмкін, ал жоғары тұлғалық мәні - өзін-өзі жүзеге асыруға бағдарланған, адамның дамуын ынталандыруы мүмкін.

Кәсіби іс-әрекетте болашақ мұғалімнің ақпараттық технологияларды қолдану даярлығын қалыптастыру үдерісінің тиімділігін қамтамасыз етудің келесі шарты ретінде, аталған үдерісті басқару және өзіндік басқарудың жылдамдығы (маневренность) алынады. Кәсіби іс-әрекетте ақпараттық технологияларды қолдану даярлығын қалыптастыруды басқарылатын үдеріс ретінде түсіндіруге сүйене отырып, біз аталған үдерістің оқытушының тарапынан басқару және студенттің өзіндік басқаруы жағдайында жетістікпен жүргізіледі деп санаймыз. Н.Ф.Талызина аталған іс-әрекет түрлеріне даярлықты қалыптастыру, оны тікелей басқару жағдайында ғана мүмкін екендігін атап көрсетеді. А.А.Кирсанов студенттердің оқу әрекетін оқытушының тарапынан басқару, олардың немесе іс-әрекетін қалыптастырудың маңызды шарты болып табылады деп санайды.

В.А.Сластенин мұғалімнің іс-әрекетіндегі басқарушылық тәсілді негіздей отырып, педагогикалық іс-әрекеттің әлеуметтік басқарудың педагогикалық міндеттерін шешу үдерісі деп санайды.

Студентті ақпараттық технологияларды қолдану бойынша білімді меңгеру үдерісін басқарудың субъектісі ретінде қарастырамыз, ал басқаруды оқытушының студентке әсер ету ретінде емес, оқытушы мен студенттің өзара іс-әрекеті ретінде қарастырамыз. Біздің түсіндіруіміз бойынша, кәсіби іс-әрекетте болашақ мұғалімнің ақпараттық технологияларды қолдану даярлығын қалыптастыру үдерісін басқару, студентті объектіден басқару субъектісіне айналдыруды жүзеге асырудан тұрады. Өзінің іс-әрекетінде студенттің ақпараттық технологияларды қолданудың қалыптасқан даярлығы – бұл өзіндік басқарылатын іс-әрекет, сондықтан біздің қарастыратын педагогикалық шарттарды оқытушы мен студенттің өзіндік басқару деңгейінде, басқарудың болуы ретінде анықтаймыз. Бұдан басқа, біз келесі заңдылықтарға сүйенеміз: сыртқы әсерлердің тұлғаның ішкі қажеттіліктеріне қаншалықты сәйкес келсе, онда олардың өзіндік белсенділігін жүзеге асыру үшін, жағдайлармен қамтамасыз етіледі, бұнда іс-әрекеті өзіндік басқарудың деңгейі жоғары болады. Осыдан келіп, оқытушының алдында келесі міндет пайда болады – студенттердің қажеттіліктеріне сүйене отырып, олардың белсенділігі мен өзбетінділігі дәрежесін арттыра отырып, кәсіби іс-әрекетте студенттердің ақпараттық технологияларды қолдану даярлығын қалыптастыру үдерісін басқарудың қолайлы шамасын таңдау; бұнда келесі арақатынас сақталу қажет: басқару шамасы көп болса – студенттердің іс-әрекеттегі белсенділігі мен өзбетінділігі деңгейі төмен болады, ал басқару шамасы аз болса – белсенділік пен өзбетінділік деңгейі жоғары болады. Осыған байланысты, бізге Н.Д.Никандровтың көзқарасы жақын келеді: «оқытуды толық басқару жағдайында меңгеру ретінде мүмкін, оқытудың мақсаты - тұлғаның ойлауын

және басқа қасиеттерін дамыту болып табылады, ол басқару шамасын азайтуды, студенттерге көп шамада өзбетінділік ұсыну қажеттілігін талап етеді».

Болашақ мұғалімнің кәсіби іс-әрекетте ақпараттық технологияларды қолдану даярлығын қалыптастырудың келесі шарты – бұл кәсіби іс-әрекетте ақпараттық технологияларды қолдану бойынша оқу материалын берудің модульды технологиясын қолдану. Зерттеу барысында, біз кәсіби іс-әрекетте болашақ мұғалімнің ақпараттық технологияларды қолдану даярлығын қалыптастырудың формаларын іздеу мәселесін қарастырдық, олар бір жағынан, білім алушылардың жұмысын индивидуализациялауды, екінші жағынан, студенттердің ақпараттық технологияларды қолдану мүмкіндіктерін зерттеу бойынша, оларды іс-әрекетке енгізу үдерісінің технологиялығын қамтамасыз етеді. Сонымен, аталған мәселені оқытудағы модульды тәсілдің мүмкіндіктерін қолдану арқылы шешуге болады.

Қазіргі кезде, педагогикалық тәжірибеде модульды тәсіл кең қолданылады, оның кәсіби оқытудың тиімділігіне жағымды әсері мәнді болып саналады. Модульды тәсілдің негізіне келесі принциптер алынады: жүйелілік, құрылымдау, модульдық, динамикалық, мақсаттарды саналау және кері байланыс, белсенділік және көрнекілік. Оқытудың модульды жүйесі талап етілген нәтижелерге толық жетуге мүмкіндіктермен қамтамасыз етет отырып, осы үдерістің орталық фигурасы ретінде білім берушіні алады.

Сонымен, студенттердің болашақ кәсіби іс-әрекетінде ақпараттық технологияларды қолдануға даярлығын қалыптастыру шарттары, студенттің өз мамандығына қызығушылығын арттырып, шығармашылық шабытын шыңдап, ғылыми көзқарасын қалыптастырып, мамандық сапасын арттырып, еңбек нарығындағы бәсекеге қабілетті мамандар даярлауда үлесі мол.

1. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего образования: Учебное пособие для студентов пед. слушателей института повышения квалификации преподавателей пед. дисциплин ун-тов и пед. Инст. – М.: Просвещение. 1984. – 208 с.
2. Алейников В.В. Подготовка будущего учителя гуманитарных дисциплин к использованию компьютерных технологий в учебном процессе // В сб. материалов VII Международной конференции-выставки «Информационные технологии в образовании» - М. ЗАО «Издательство БИНОМ». 1998.- С 9.
3. Б.А. Әлмұхамбетова, М.А.Ғалымжанова. Білім беру жүйесі қызметкерлерінің біліктілігін арттыруда ақпараттық –коммуникациялық технологиялардың қолданылуы. «Бәсекеге қабілетті жеке тұлғаны қалыптастырудағы инновациялық технологиялардың ролі мен маңызы» Республикалық ғылыми-практикалық конференция материалдары (30 сәуір 2008 жыл).
4. К.М.Беркімбаев. Г.Ж.Ниязова. Студенттердің кәсіптік құзыреттілігін ақпараттық-коммуникациялық технологиялар негізінде қалыптастырудың тиімділігін зерттеу нәтижелері. “Шоқан тағылымы-13” Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. Том 6. Көкшетау, 2008. –Б. 272-275.

В статье рассматриваются педагогические условия формирования готовности к использованию информационных технологий в будущей профессиональной деятельности студентов.

In article pedagogical conditions of formation of readiness for use of an information technology in the future professional work of students are considered.